

Uchwalenie *Jewish Naturalisation Act* z 1753 r. a status prawny imigrantów żydowskich w XVIII-wiecznej Anglii

Piotr Michalik

Doktor nauk prawnych i magister historii, adwokat, asystent w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, specjalizuje się w historii państwa i prawa anglosaskiego oraz orzecznictwie Sądu Najwyższego USA.

✉ piotr.jan.michalik@uj.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0003-4457-0139>

The Enactment of Jewish Naturalisation Act of 1753 and the Legal Status of Jewish Immigrants in the 18th Century England

The aim of this paper is to present analysis of the enactment of Jewish Naturalisation Act of 1753. It gives us some insight into several key issues of the legal status of Jewish immigrants in the 18th century England. Firstly, amongst the most of MPs there was mutual agreement that the legal status of English Jews, still rooted in the medieval common law, must be settled by acts of Parliament. Secondly, for the Whig majority the pattern of changes had been set by the naturalisation act of 1740 (Plantation Act), which provisions had not forced Jewish immigrants to take any Christian oaths. Thirdly, there were deep divisions between MPs as to the economic, social, religious and political outcomes of the proposed piece of legislation. Prized by Whigs and considered by the staunch Tories almost as an act of treason, Jewish Naturalisation Act was rejected by the English society. It was too early to make Jews natural born subjects of England.

Słowa kluczowe: ustawa o naturalizacji żydów z 1753 r. (Jewish Naturalisation Act of 1753); żydzi angielscy (status prawny); naturalizacja w XVIII-wiecznej Anglii

Key words: Jewish Naturalisation Act of 1753; English Jews (legal status); naturalisation in the 18th century England

W opinii Horace'a Walpole'a sprawa uchwalenia w 1753 roku, a następnie odwołania rok później ustawy o naturalizacji Żydów¹, ujawniła stopień pogrą-

Therein Mentioned, 26 Geo. II, c. 26. Teksty ustaw podają za: *The Statutes at Large: from Magna Charta to the End of the Last Parliament*, 1761, 8 Vol., ed. O. Ruffhead, London 1763-1765 (dalej jako: Ruffhead); *The Statutes at Large, from the Magna Charta to the End of the Eleventh Par-*

1 *An Act to Permit Persons Professing Jewish Religion to Be Naturalized by Parliament; and for Other Purposes*

zenia jego formalnie oświeconej ojczyzny w mrokach „najbardziej odrażających uprzedzeń”². Opinia ta dobrze odzwierciedla stopień emocji towarzyszących ówczesnym wydarzeniom, jednoznacznie wyrażającym sprzeciw angielskiego społeczeństwa wobec prawnej emancypacji Żydów, na którą musieli oni

nieustającą aktualność społeczną, a nawet polityczną⁵. W konsekwencji niewątpliwie istotne zagadnienie historycznoprawne, jakim jest status prawny imigrantów żydowskich w XVIII-wiecznej Anglii, pozostaje zmarginalizowane. Dlatego też celem niniejszego artykułu jest przedstawienie powyższego zagadnienia oraz

W opinii Horace’a Walpole’a sprawa uchwalenia w 1753 roku, a następnie odwołania rok później ustawy o naturalizacji Żydów, ujawniła stopień pograżenia jego formalnie oświeconej ojczyzny w mrokach „najbardziej odrażających uprzedzeń”.

czekać następne sto lat, aż do uchwalenia przez parlament *Jewish Relief Act* z 1858 roku³. Nie dziwi więc fakt, iż wśród wątków badawczych ogniskujących się wokół *Jew Bill* istotnym pozostaje zagadnienie antysemityzmu⁴, szczególnie atrakcyjne ze względu na

liament of Great Britain, Anno 1761 (Continued to 1806), ed. D. Pickering, Cambridge 1762–1807 (dalej jako: Pickering); *The Statutes of the United Kingdom of Great Britain and Ireland (1807–1868/69)*, eds. G.K. Rickards i in., London 1807–1869 (dalej jako: Statutes).

- 2 „The English parliament, which opened on the 15th of November [1754], was employed till the end of the year in an affair, which showed how much the age, enlightened as it is called, was still enslaved to the grossest and most vulgar prejudices” (H. Walpole, *Memories of the Last Ten Years of the Reign of George the Second*, London 1822, s. 310–311).
- 3 *An Act to Provide for the Relief of Her Majesty’s Subjects Professing the Jewish Religion*, 21 & 22 Vict., c. 49 (w:) Statutes, t. 98, s. 151–152. Szerzej: C. Roth, *A History of the Jews in England*, Oxford University Press 1941, s. 239–263. Od 1755 do 1822 roku parlament nie uchwałił żadnej ustawy regulującej status prawny Żydów.
- 4 Problematyka uchwalenia i odwołania ustawy była przedmiotem monografii i syntez dotyczących historii Żydów angielskich. Por. zwłaszcza: W. Perry, *Public Opinion, Propaganda, and Politics in Eighteen-Century England: A Study of the Jew*

Bill of 1753, Harvard University Press 1962; D.S. Katz, *The Jews in the History of England, 1485–1850*, Oxford University Press 1996. Obecnie zagadnienie to jest analizowane głównie w kontekście debaty na temat roli antysemityzmu w kształtowaniu się angielskiej (brytyjskiej) tożsamości narodowej – por. D. Rabin, *The Jew Bill of 1753: Masculinity, Virility and the Nation*, „Eighteen-Century Studies” 2006 Vol. 39, No. 2, s. 157–171; A. Crome, *The 1753 ‘Jew Bill’ Controversy: Jewish Restoration to Palestine, Biblical Prophecy, and English National Identity*, „English Historical Review” 2015, Vol. 130.537, s. 1449–1478. Szerzej na temat status społecznego Żydów oraz antysemityzmu w XVIII-wiecznej Anglii – por. m.in. T.M. Endelman, *The Jews of Georgian England, 1714–1830: Tradition and Change in a Liberal Society*, University of Michigan Press 1999; F. Felsenstein, *Anti-Semitic Stereotypes: A Paradigm of Otherness in English Popular Culture, 1660–1830*, John Hopkins University Press 1995. Ogólnie na temat historii Żydów i ich statusu prawnego w Anglii (Wielkiej Brytanii) – por. C. Roth, *A History...*; T.M. Edelman, *The Jews of Britain, 1656–2000*, University of California Press 2001; H.S.Q. Henriques, *The Jews and the English Law*, Oxford University Press 1908.

- 5 Czego dowodem jest obecny spór o uchwaloną przez polski Sejm nowelizację ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej – por. Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Instytucji Pamięci Narodowej (Dz.U. z 2018 r. poz. 369).

próba oceny roli, jaką wywiedzione z niego argumenty odegrały w uchwaleniu *Jewish Naturalisation Act*.

Status obcokrajowca i formy jego naturalizacji w XVIII-wiecznej Anglii

Dla Williama Blackstone’a podstawowy podział mieszkańców XVIII-wiecznej Anglii obejmował poddanych z urodzenia (*natural born subjects*) oraz obcych (*aliens*). Ci pierwsi nabywali swój status wraz z uro-

Ze względu na swój status każdy imigrant podlegał licznym ograniczeniom w zakresie prawa publicznego i prywatnego. *Alien* nie posiadał czynnego i biernego prawa wyborczego, nie mógł sprawować urzędów publicznych⁸, podlegał także restrykcjom administracyjnoprawnym wynikającym z prawa statutowego, np. ustaw nawigacyjnych (*navigation acts*), miejscowego czy korporacyjnego. Miały one charakter fiskalny (podatki, cła) i reglamentacyjny (np. ograniczenie

Dla Williama Blackstone’a podstawowy podział mieszkańców XVIII-wiecznej Anglii obejmował poddanych z urodzenia (*natural born subjects*) oraz obcych (*aliens*).

dzeniem się na terytorium dominium królewskiego (*dominions of the crown of England*), gdyż z chwilą tą wchodzili z królem w personalny stosunek poddaństwa (*ligeance/allegiance*), wywodzący się z średnio-wiecznego stosunku lennego. Wyjątkiem od tej zasady, potwierdzonym statutem Parlamentu Edwarda III z 1351 roku (25 Edw. III st. 2), było nabycie praw dziedziczenia przez dzieci obojga angielskich rodziców urodzonych poza granicami dominium – pod warunkiem, że matka dziecka opuściła Anglię za zgodą męża⁶. Status poddanego z urodzenia (*natural allegiance*) miał charakter pełny, wieczysty (dożywotni) i niezbywalny (*nemo potest exuere patriam*), tak w zakresie przysługujących mu praw, jak i obowiązków. Natomiast obcokrajowiec przybywający na terytorium angielskie dostawał się jedynie pod czasową zależność od króla (do czadu opuszczenia królestwa), którą Blackstone określa „poddanstwem miejscowym” (*local allegiance*), mającym charakter ograniczony zarówno wobec do praw, jak i obowiązków⁷.

dostępu czy też utrudnianie wykonywania określonego zawodu). W przypadku kupców będących obcokrajowcami szczególnie dotkliwe były nakładane przez Koronę na sprowadzane przez nich towary podwójnej wysokości cła⁹. Nie mniej istotne były ograniczenia cywilnoprawne: obcokrajowiec nie mógł być właścicielem nieruchomości położonej w Anglii, a w konsekwencji – także jej spadkodawcą ani spadkobiercą, nie posiadał także zdolności sądowej w tym zakresie¹⁰. Wszystkie te ograniczenia niewątpliwie motywowały imigranta do uzyskania naturalizacji, gdyż dopiero

6 W. Blackstone, *Commentaries on the Laws of England*, Vol. 1, Oxford 1765-1769, s. 366-367 i 373. Patrz także niżej, przypis 17.

7 Tamże, s. 369-370.

8 W.S. Holdsworth, *A History of English Law*, Vol. 9, London 1903-66, s. 91-92.

9 D. Statt, *The City of London and the Controversy over Immigration, 1660-1722*, „The Historical Journal” 1990, Vol. 33, No. 1, s. 46.

10 W.S. Holdsworth, *A History...*, s. 93. Aż do 1700 roku wykluczone było także dziedziczenie poprzez obcokrajowca. Przykładowo, jego synowie, urodzeni w Anglii, a więc będący *natural born subjects*, mogli nabywać nieruchomości, ale nie mogli ich wzajemnie dziedziczyć *ab intestato*, gdyż łączyła ich krew ojca, czyli obcego. Zasadę tę zniósł *An act to enable his Majesty's natural born subjects to inherit the estates of their ancestors [...]*, 11 & 12 Will. III, c. 6 (w:) Pickering, Vol. 10, s. 319.

ona pozwalała mu na realne uczynienie z Anglii swojego centrum życiowego.

Już od schyłku średniowiecza pełna naturalizacja obcokrajowca, pierwotnie będąca prerogatywą monarchy, nastąpić mogła wyłącznie poprzez ustawę prywatną (*private act*) parlamentu. Procedura ta, inicjowana poprzez petycję o uchwalenie wnioskowanego *private bill* wnoszoną do jednej z izb parlamentu, nieco odbiegała od publicznej procedury legislacyjnej¹¹. Jednak z praktycznego punktu widzenia kluczowym wyzwaniem dla beneficjenta ustawy prywatnej było zagwarantowanie sobie odpowiedniego popar-

wadzenia naturalizacji w formie indywidualnego lub zbiorowego przywileju królewskiego wydanego na rzecz wnioskodawcy¹⁴. Nie była to jednak pełna naturalizacja i przyznawała ona obcokrajowcowi jedynie status „mieszkańca” (*denizen*), nie czyniąc go poddanym (*subject*). Denizacja nie wywoływała żadnych skutków w sferze prawa publicznego. W konsekwencji nie zwalniała jej beneficjanta z nałożonych na obcokrajowców ograniczeń administracyjnych, w szczególności wysokich podatków i ceł. Przyznawała jednak beneficjentowi oraz jego zstępnym podmiotowość cywilnoprawną w zakresie własności angielskich nie-

Już od schyłku średniowiecza pełna naturalizacja obcokrajowca, pierwotnie będąca prerogatywą monarchy, nastąpić mogła wyłącznie poprzez ustawę prywatną (*private act*) parlamentu.

cia w parlamencie. Niebagatelne znaczenie miał też obowiązek poniesienia przez niego wysokich kosztów uchwalenia *private bill*, wynoszących w przypadku XVIII-wiecznej naturalizacji nie mniej niż 65 funtów¹². Z obu tych powodów nierzadką praktyką było przeprowadzanie wspomnianej procedury kolektywnie, jak to miało miejsce w przypadku Georga Friedricha Händla, który w 1727 roku skutecznie dołączył się do *private bill* niejakiego Luisa Secheye'ego¹³.

Bardziej dostępną i znacznie tańszą (25 funtów) alternatywą dla procedury parlamentarnej była naturalizacja w formie patentu królewskiego (*letters patent*). Korona zachowała bowiem prerogatywę do przepro-

ruchomości, umożliwiając mu ich nabywanie, ochronę prawną oraz dziedziczenie. Ta ostatnia zdolność nie obejmowała jednak krewnych urodzonych przed denizacją, gdyż naturalizacja na mocy królewskiego patentu nie miała charakteru retrospektywnego¹⁵, w przeciwieństwie do pełnej naturalizacji.

Naturalizacja imigrantów żydowskich przed 1753 rokiem

Należy zaznaczyć, iż status prawny Żydów w rewolucyjnej Anglii generalnie nie był określony. Wygnani przez Edwarda I w 1290 roku, decyzją Olivera Cromwella podtrzymaną przez Karola II *de facto* od połowy XVII wieku mogli z powrotem osiedlać się w Anglii. Dopiero jednak zacieśnienie relacji z Holandią (od 1688 roku) zaowocowało liczniejszą imigracją żydowską¹⁶. Skutkiem tej ostatniej było ponowne zainteresowanie się parlamentu statusem prawnym

11 Por. O.C. Williams, *The Historical Development of Private Bill Procedure*, London 1948.

12 D. Statt, *The City...*, s. 46.

13 'House of Lords Journal Volume 23: February 1727, pp 11–20', in *Journal of the House of Lords Volume 23, 1727–1731* (London, 1767–1830), pp. 33–41. *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/lords-jrnl/vol23/pp33-41>; (dostęp 16.04.2018).

14 D. Statt, *The City...*, s. 46.

15 W.S. Holdsworth, *A history...*, s. 76–77.

16 W. Perry, *Public Opinion...*, s. 5–7.

Żydów, miało ono jednak wyłącznie incydentalny charakter¹⁷. W konsekwencji aż do 1740 roku procedura naturalizacji imigrantów żydowskich formalnie nie odbiegała od przewidzianej dla imigrantów innych wyznań. Wszyscy oni podlegali restrykcjom przyjętej przez parlament za Jakuba I ustawy o naturalizacji z 1609 roku. Pozwalała ona na naturalizację obcokrajowców poprzez wniesienie *private bill*, który mógł być uchwalony wyłącznie po uprzednim przyjęciu przez beneficjenta anglikańskiej komunii (*sacrament of the Lord's super*) oraz złożeniu przysięg supremacyjnej (*oath of supremacy*) i poddaństwa (*oath of allegiance*)¹⁸. Instrumenty te, w pierwszej kolejności skierowane przeciwko katolikom, miały także za zadanie unifikację potencjalnych protestanckich imigrantów w ramach Kościoła Anglii. Przez cały wiek jedynym wyjątkiem od rygorów przyjętych w ustawie z 1609 roku było dopuszczenie przez ustawę z 1663 roku naturalizacji poprzez samo złożenie przysięg supremacyjnej i poddaństwa przed dwoma sędziami pokoju (z pominięciem procedury *private bill*) oraz obowiązek przyjęcia komunii anglikańskiej. Wyjątek ten dotyczył jednak wyłącznie imigrantów osobiście trudniących się przez okres co najmniej trzech lat produkcją materiałów okrętowych na terytorium Anglii, Walii lub Berwick-upon-Tweed¹⁹.

Ustawy jakobińska i karolińska formalnie nie określały statusu prawnego imigrantów żydowskich, w rzeczywistości jednak ustawa z 1609 roku wykluczała ich z procedury naturalizacyjnej. Nawet zamożny i ustosunkowany kupiec żydowski, który był w stanie przeprowadzić procedurę *private bill*, nie mógł przecież złożyć zawierającej deklarację wiary chrześcijańskiej przysięgi poddaństwa²⁰ oraz przyjąć anglikańskiej komunii. Podobnie rzecz się miła z ustawą z 1663 roku, która wymagała złożenia *oath of allegiance*. Stan ten

uległ jednak zmianie wraz ze sławetną rewolucją (*Glorious Revolution*). W 1689 r. parlament uchwalił nowe teksty przysięg administrowanych na potrzeby ustaw naturalizacyjnych, które nie zawierały już *expressis verbis* deklaracji wiary chrześcijańskiej, zachowując jedynie inwokację „Tak mi dopomóż Bóg (*So help me God*)”²¹. W konsekwencji naturalizacja na mocy ustawy z 1663 roku stała się dostępna także dla Żydów.

Wzrost znaczenia czynnika ekonomicznego w polityce i prawodawstwie doby ostatnich Stuartów przyniósł pierwszą próbę upowszechnienia procedury naturalizacyjnej na mocy *Foreign Protestant Naturalization Act* z 1709 roku²². Zgodnie z przygotowaną przez wigów nową ustawą naturalizacja stała się możliwa bez konieczności wnoszenia *private bill*, którego miejsce zajęły przysięgi poddaństwa i supremacyjna, a także podpisy: pod deklaracją zaprzeczającą transsubstancjacji (jak w przypadku *Test Act* z 1673 roku²³) oraz przysięgą zaprzeczającą (*oath of abjuration*) z ustawy z 1707 roku²⁴. Nadal wymagano także przyjęcia komunii, ale nie musiało to już nastąpić w kościele anglikańskim, tylko w dowolnym protestanckim, co zgodnie z ideologią sławetnej rewolucji liberalizowało anglikański i uwypuklało antykatolicki charakter ustawy. Koszt całej procedury ustawa ustalała na symboliczną kwotę jednego szylinga, za którą każdy protestancki imigrant mógł stać się pełnoprawnym poddanym angielskim. Tak daleko idąca reforma spotkała się jednak ze zdecydowanym sprzeciwem torysów, którzy doprowadzili do odwołania *Foreign Protestant Naturalization Act* już w 1711 roku²⁵.

17 Wnikliwie status prawny żydów w tym okresie przedstawia H.S.Q. Henriques, *The Jews...*, s. 115 i n.

18 *An act that all such as are to be naturalized* [...], 7 Jac. I, c. 2 (w:) Pickering, t. 7, s. 218.

19 *An act for encouraging the manufacturers of making linen cloth and tapistry*, 15 Car. II, c. 15 (w:) Pickering, Vol. 8, s. 177-178.

20 „I do make this recognition and acknowledgement heartily, willingly and truly, upon the true faith of Christian” – *An act for the better discovering and repressing of popish recusants*, 3 Jac. I, c. 4 (w:) Pickering, Vol. 7, s. 156.

21 *An act for the abrogating of the oaths of supremacy and allegiance, and appointing other oaths*, 1 Will. & Mar., sess. 1, c. 8 (w:) Pickering, Vol. 9, s. 9.

22 *An act for naturalizing foreign protestants*, 7 Ann. c. 5 (w:) Pickering, Vol. 11, s. 444-445.

23 *An act for preventing dangers which may happen from popish recusants*, 25 Car. II, c. 2 (w:) Pickering, Vol. 8, s. 389-394.

24 *An act to make further provision for electing and summoning sixteen peers of Scotland* [...], 6 Ann. c. 23 (w:) Pickering, Vol. 11, s. 377-378.

25 *An act to repeal the act [...] intituled, An act for naturalizing foreign protestants* [...], 10 Ann. c. 5 (w:) Pickering, Vol. 12, s. 282. Ustawa z 1711 roku utrzymała jednak w mocy postanowienie odwołanej ustawy nadające *ipso iure* pełny status poddanego dziecku angielskich rodziców urodzonemu poza

Ratio ustawy naturalizacyjnej z 1709 roku znalazło jednak swoją realizację w związku z budowaniem I Imperium Brytyjskiego. W 1740 roku parlament uchwalił bowiem *Plantation Act (Naturalization Act)*, którego celem było stymulowanie osadnictwa w ame-

żydowski za symboliczną opłatą dwu szylingów mógł uzyskać naturalizację bez konieczności przyjmowania komunii, składając *oath of abjuration* z pominięciem deklaracji wiary chrześcijańskiej wymaganej w ustawie z 1714 roku²⁹.

W 1740 roku parlament uchwalił *Plantation Act (Naturalization Act)*, którego celem było stymulowanie osadnictwa w amerykańskich koloniach brytyjskich.

rykańskich koloniach brytyjskich²⁶. Zgodnie z ustawą każdy osadnik zamieszkały na terytorium dominium królewskiego w Ameryce²⁷ przez okres co najmniej siedmiu lat (z maksymalną przerwą dwu miesięcy) mógł uzyskać pełną naturalizację z pominięciem procedury *private bill*. Podobnie jak w przypadku poprzedniej ustawy, warunkiem uzyskania statusu brytyjskiego *natural born subject* było złożenie przysięgi: poddaństwa, supremacyjnej i zaprzeczającej oraz podpisanie tej ostatniej w formie deklaracji przewidzianej przez ustawę z 1714 roku. Nadal obowiązywał także wymóg przyjęcia komunii w obrządku protestanckim. Natomiast *novum* tej ustawy, niezwykle istotnym dla imigrantów żydowskich, było wprowadzenie klauzuli wyłączającej tych ostatnich oraz kwaków spod części jej rygorów²⁸. W konsekwencji kolonista

Z punktu widzenia imigrantów żydowskich klauzula wyłączająca z *Plantation Act* miała kluczowe znaczenie, czyniła bowiem wyłom w dotychczasowej chrześcijańskiej koncepcji brytyjskiego (angielskiego) poddanego przewidzianej *implicite* w ustawie z 1609 roku oraz – choć tym razem na mocy litery ustawy – w *Foreign Protestant Naturalization Act*. Tymczasem postanowienia *Plantation Act* otwierały realną procedurę naturalizacyjną, którą wykorzystali między innymi żydowscy koloniści z Jamajki³⁰. Z drugiej jednak strony, ze względu na wymóg kolonialnego siedmioletniego domicylu rozwiązanie to nadal nie było korzystne dla ok. 8000 Żydów już mieszkających lub kolejnych chcących osiedlić się w Anglii³¹. Dotyczyło to zwłaszcza przedstawicieli kupieckiej i bankierskiej elity, która odgrywała istotną rolę w dynamicznym rozwoju brytyjskiego handlu i gospodarki oraz udzielała kolejnym rządóm brytyjskim kredytów niezbędnych do prowadzenia imperialnej polityki zagranicznej. Odpowiedzią na lobbing tej właśnie grupy był przy-

granicami. Natomiast uchwalony w 1731 roku *An act to explain a clause [...] which relates to the children of the natural born subjects [...]*, 4 Geo. II, c. 21 (w:) Pickering, Vol. 16, s. 243, sprzecyzował, iż wystarczające jest poddaństwo ojca dziecka.

26 *An Act for naturalizing such foreign protestants, and others therein mentioned, as are settled, or shall settle, in any of his Majesty's colonies in America*, 13 Geo. II, c. 7 (w:) Pickering, Vol. 17, s. 370-373.

27 Na temat statusu prawnego angielskich (brytyjskich) kolonii amerykańskich – por. P. Michalik, *Chwalebna Rewolucja a struktura prawna Dominium Korony angielskiej w Ameryce*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2014, t. 41, nr 1, s. 103-122.

28 *An Act for naturalizing such foreign protestants...*, s. 370-372. Po raz pierwszy klauzula taka została włączona do ustawy z 1723 r., regulującej zasady składania przez właścicieli

ziemskich przysięgi zaprzeczającej: *An act for explaining [...] an act to oblige all persons [...] refusing or neglecting to take the oaths appointed for the security of his Majesty's person and government ...*, 10 Geo. I, c. 4 (w:) Pickering, Vol. 14, s. 120-123.

29 „I do make this recognition, acknowledgment, renunciation and promise, heartily willingly and truly, upon the true faith of a christian” – *An Act for the further security of his Majesty's person and government [...]*, 1 Geo. I, c. 13 (w:) Pickering, Vol. 13, s. 190.

30 W. Perry, *Public Opinion...*, s. 15.

31 D. Rabin, *The Jew Bill of 1753...*, s. 157-160.

gotowany i przeprowadzony w parlamencie w 1753 r. przez rząd *Jewish Naturalisation Bill*³².

Uchwalenie Jewish Naturalisation Act

3 kwietnia 1753 roku George Montagu-Dunk, 2. hrabia Halifax KG, ówczesny pierwszy lord handlu (First Lord of Trade/President of the Board of Trade), wniósł do Izby Lordów *Jewish Naturalisation Bill*. Halifax działał w imieniu wigowskiego rządu kierowanego przez braci Pelham: premiera Henryka, pierwszego lorda skarbu (First Lord of Treasury), i Tomasza, księcia Newcastle, sekretarza stanu (Secretary of State), oraz Filipa Yorke, 1. hrabiego Hardwicke, lorda kanclerza (Lord Chancellor). Autorem samego projektu

dzony do głosowania (*beengrossed*). Już 16 kwietnia nastąpiło trzecie czytanie i jednomyślne uchwalenie projektu przez Izbę Lordów, której członkowie nie przeprowadzili nad nim debaty³⁴.

Zgodnie z procedurą *Jew Bill* został zaraz po uchwaleniu przekazany do Izby Gmin, gdzie po rutynowym pierwszym czytaniu (17 kwietnia) wzbudził znacznie większe zainteresowanie. 7 maja, po drugim czytaniu projektu, wobec wniosku o skierowanie go do komisji całej izby, doszło do sprzeciwu oraz debaty, a w konsekwencji do podziału izby (*division*), rozstrzygniętego zdecydowanie na rzecz zwolenników projektu (95 *Yeas* do 16 *Noes*)³⁵. Komisja pod przewodnictwem sir Abrahama Hume'a pracowała nad

W ustawie z 1740 r. niezwykle istotne dla imigrantów żydowskich było wprowadzenie klauzuli wyłączającej tych ostatnich oraz kwaków spod części jej rygorów.

był najprawdopodobniej prawnik Thomas Sewell, specjalizujący się w zagadnieniach dotyczących protestanckich dysydentów. Zgodnie z jego uzasadnieniem zasadniczym celem projektu było otwarcie mieszkającym w metropolii imigrantom żydowskim drogi do pełnej naturalizacji poprzez zniesienie przewidzianego w ustawie z 1609 roku wymogu przyjęcia anglikańskiej (chrześcijańskiej) komunii³³. Warto podkreślić, iż nawet biorąc pod uwagę niewielkie rozmiary projektu, jego procedura legislacyjna w Izbie Lordów przebiegała bardzo sprawnie. Standardowo po pierwszym czytaniu (3 kwietnia) projekt został skierowany do druku, a po drugim czytaniu (6 kwietnia) do komisji całej izby (Committee of the whole House) pod przewodnictwem Halifaxa. Efektem pracy komisji (10–12 kwietnia) były poprawki przyjęte jednomyślnie przez Izbę 13 kwietnia, projekt został więc zatwier-

dzony 15 maja, nie wprowadzając żadnych poprawek i wnosząc o jego zatwierdzenie do trzeciego czytania, które dzień później zostało wyznaczone na następny tydzień³⁶. W międzyczasie, 21 maja, do izby wniesione zostały dwie petycje dotyczące projektu. Pierwsza, podpisana przez grupę kupców z londyńskiego City, zdecydowanie popierała uchwalenie *Jew Bill*. Wskazywała, iż nowa ustawa zachęci „majątne i znaczące osoby” do przeniesienia się do Anglii, co w konsekwencji „zwiększy narodowy handel i zdolności kredytowe (*increase the Commerce and Credit of this Nation*)”. Natomiast druga, wniesiona przez władze Londynu pod przewodnictwem burmistrza (Lord Mayor), domagała się odrzucenia projektu, jako

32 Tamże.

33 D.S. Katz, *The Jews...*, s. 245. Pierwotny tekst projektu nie zachował się, ale z przebiegu prac w obu izbach wnosić można, iż nie odbiegał on znacznie od tekstu ustawy.

34 'House of Lords Journal Volume 28: April 1753', in *Journal of the House of Lords Volume 28, 1753–1756* (London, 1767–1830), pp. 70–104. *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/lords-jrnl/vol28/pp70-104> [dostęp 16.04.2018].

35 *Journals of the House of Commons*, Vol. 26, London 1803, s. 770, 775, 803, 808–809.

36 Tamże, s. 823–824.

stanowiącego „obrazę religii chrześcijańskiej (*dishonour of the Christian Religion*)” oraz „zagrożenie dla konstytucji (*endanger our excellent Constitution*)” i „interesów oraz gospodarki Królestwa, a zwłaszcza samego Londynu”³⁷.

do 96 *Noes*). W konsekwencji Izba Gmin uchwaliła (22 maja) *An Act to permit Persons professing Jewish Religion to be naturalized by Parliament; and for other Purposes therein mentioned*³⁹, który uzyskał sankcję królewską (*Royal assent*) 7 czerwca 1753 roku⁴⁰.

Z punktu widzenia imigrantów żydowskich klauzula wyłączająca z *Plantation Act* miała kluczowe znaczenie, czyniła bowiem wyłom w dotychczasowej chrześcijańskiej koncepcji brytyjskiego (angielskiego) poddanego przewidzianej *implicite* w ustawie z 1609 roku.

22 maja, w dniu trzeciego czytania, do Izby Gmin wpłynęły kolejne dwie petycje, także o przeciwnej treści. Pierwsza, sygnowana przez londyńskich kupców i producentów w imieniu własnym i wszystkich „kupców i producentów brytyjskich (*Merchants and Traders of Great Britain*)”, wskazywała przede wszystkim na szkodliwy wpływ nowego prawa na brytyjski handel zagraniczny, zwłaszcza z Hiszpanią i Portugalią. Druga natomiast, podpisana przez przedstawicieli tych samych profesji, podkreślała korzystne skutki spodziewanej imigracji żydowskiej. W szczególności wskazywała na spodziewany rozwój brytyjskiego transportu morskiego oraz eksportu, w którym „osoby wyznające religię żydowską (*Persons who profess the Jewish Religion*)” mają znaczny udział³⁸. Obie złożone tego dnia petycje zostały odczytane, a przedstawiciele wnioskodawców wszystkich czterech petycji przesłuchani przed Izbą Gmin, która następnie przystąpiła do trzeciego czytania projektu. Ostatnim etapem procedury było głosowanie nad wnioskiem przeciwników projektu, którzy zaproponowali odroczenie końcowej debaty. Został on jednak odrzucony (55 *Yeas*

Zgodnie z założeniami projektu preambuła ustawy *expressis verbis* powoływała postanowienia jakobińskiej ustawy naturalizacyjnej z 1609 roku, która poprzez wymóg przyjęcia komunii wykluczała żydów z parlamentarnego procesu naturalizacyjnego⁴¹. Następnie wskazywała na precedens zwolnienia z tego wymogu przewidziany w *Plantation Act* z 1740 roku⁴². W oparciu o powyższe ustawa przyznawała wszystkim Żydom zamieszkującym Wielką Brytanię i Irlandię przez okres co najmniej 3 lat (z przerwą jednorazowo

39 Tamże.

40 ‘House of Lords Journal Volume 28: June 1753’, in *Journal of the House of Lords Volume 28, 1753–1756* (London, 1767–1830), pp. 147–156. *British History Online*, <http://www.british-history.ac.uk/lords-jrnl/vol28/pp147-156> [dostęp 16.04.2018].

41 *An Act to permit Persons professing Jewish Religion to be naturalized by Parliament; and for other Purposes therein mentioned*, 26 Geo. II, c. 26 (w): Pickering, t. 21, s. 97: „Whereas [...] many persons of considerable substance professing the Jewish religion are prevented from being naturalized by bill to be exhibited in parliament for that purpose”.

42 Tamże: „[...] persons professing the Jewish religion who have inhabited [...] in any of His Majesty’s colonies in America [...] are naturalized [...] without their receiving the Sacrament of the Lord’s Supper”.

37 Tamże, s. 827.

38 Tamże, s. 829.

nie dłuższą niż 3 miesiące) prawo do wystąpienia o pełną naturalizację w procedurze *private bill* z wyłączeniem obowiązku przyjęcia komunii – z zastrzeżeniem jednak, iż fakt wyznawania religii żydowskiej przez powyższy okres zostanie udowodniony oraz że skutki naturalizacji nie będą rozciągane się na zakup lub odziedziczenie prawa patronatu w ramach Kościoła Anglii⁴³.

Status prawny Żydów w debacie Izby Gmin 7 maja 1753 roku

Kwestia statusu prawnego Żydów angielskich, zarówno imigrantów jak tych urodzonych na Wyspie, stanowiła jeden z kluczowych wątków debaty nad projektem⁴⁴. Stanowisko w tej sprawie przedstawili wszyscy dysputanci, a większość z nich przyznawała jej pierwszorzędne znaczenie, choć różnili się oni zasadniczo co do oceny stanu prawnego, a w konsekwencji przewidywanych skutków uchwalenia nowego prawa. Stanowisko gabinetu przedstawił w pierwszej kolejności lord Dupplin. Dokonał on analizy dotychczasowego ustawodawstwa, powołując się wprost na ustawy naturalizacyjne z 1609, 1663 i 1740 roku⁴⁵. W oparciu o powyższe Dupplin starał się wykazać, że nowa ustawa, choć dotyczy wyłącznie imigrantów żydowskich, w rzeczywistości nie przyznaje im żadnych szczególnych czy nowych przywilejów. W opinii Dupplina projekt miał na celu jedynie niejako dopełnienie trwającego już procesu naturalizacyjnego Żydów, poprzez dopuszczenie do niego zamożniejszych z nich, tj. kupców i bankierów prowadzących interesy w ramach londyńskiego City. Ci ostatni nie

mogli bowiem sprostać rygorom ustaw z 1663 i 1740 roku: odpowiednio osobistego świadczenia pracy i kolonialnego domicylu, właściwego dla „biedniejszego sortu”⁴⁶.

Dupplin wywodził także, iż wbrew obawom opozycji, nowa ustawa nie stwarzała również warunków do masowej naturalizacji, która może doprowadzić do zmiany stosunków społecznych, gospodarczych, a nawet politycznych w Wielkiej Brytanii⁴⁷. Naturalizacja nadal bowiem wymagała indywidualnej procedury *private bill*, a w konsekwencji pozostawała pod pełną kontrolą parlamentu, który mógł odrzucić petycję naturalizacyjną z dowolnej, uznanej przez siebie za wystarczającą, przyczyny⁴⁸. Ten ostatni argument został doprecyzowany przez partyjnego kolegę Dupplina sir Nicholasa Hardinge’a. *Expressis verbis* wskazał on, iż dopuszczona przez projekt naturalizacja Żydów nie może wywołać żadnych skutków w sferze władzy publicznej, tak długo jak ci ostatni nie przyjmą wiary chrześcijańskiej, w tym kontekście oznaczającej konfesję anglikańską⁴⁹. „Jak każdy wie” wynikało to z wprowadzonego w dobie restauracji antykatolickiego i antydysydenckiego ustawodawstwa, z wspomnianym już *Test Act* na czele. Gwarantowało ono establishment Kościoła Anglii, wykluczając pozostałe konfesje chrześcijańskie oraz *a maiori ad minus* oczywiście także żydów z udziału we władzy publicznej⁵⁰.

Powyzsza argumentacja odwoływała się do kluczowego dla stanowiska Gabinetu założenia prawnego, jakim było uznanie Żydów urodzonych w Anglii za

43 Tamże: „Jews, upon the application to parliament, may be naturalized without taking the sacrament [...] No person to be naturalized who has not resided in Great Britain or Ireland for three years, without being absent more than three months at one time, and who shall not bring proof of his having professed the Jewish religion for three years before. Jews disabled from purchasing or inheriting any advowson or right of patronage”.

44 *The parliamentary history of England, from the earliest period to the year 1803: from which last-mentioned epoch it is continued downwards in the work entitled, „The parliamentary debates”*, red. W. Cobbet, London, 1813, t. 14 (dalej jako: Cobbet), s. 1365-1431.

45 Cobbet, s. 1374.

46 Tamże, s. 1375: „[...] gentlemen may see, that by means of these two acts many Jews may get themselves naturalized, notwithstanding the act of James I, but these can only be of the poorer sort; for we cannot expect, that a Jew worth 50 or 100,000*l.* will go to America, or engage in any of the manual trades mentioned in the first of these acts, in order to obtain a naturalization in this country [...]”.

47 Patrz niżej.

48 Cobbet, s. 1375.

49 Tamże, s. 1396: „They are neither to have, nor will it be possible for them, or any of their posterity, to acquire the least share in our government, without declaring themselves Christians”.

50 Cobbet, s. 1396: „As to any place, or office of trust or profit under the government, every one knows, that no man can hold any such, unless he be of the religion established by law”.

natural born subjects. Wobec nieokreślonego statusu prawnego Żydów, którym *de facto* zezwolono na osiedlenie się nad Tamizą *de iure* nie regulując tej kwestii, było to stanowisko ważne i dlatego z całą stanowczością prezentowane przez wszystkich wigów: Dupplina, Roberta Nugenta i Hardinge'a oraz, *last but not least*, samego Henry'ego Pelhama⁵¹. Torysi podzielili się bowiem w tej materii na radykałów – stanowczych zwolenników średniowiecznego stanu

generalnej naturalizacji Żydów, poprzez możliwość włączenia do jednego *private bill* nieograniczonej ich liczby⁵³. Swoją argumentację opierał bezpośrednio na *common law*, konkretnie na fundamentalnej dla funkcjonowania tego systemu prawnego przysiędze. W opinii Ishama promowana przez wigów zmiana interpretacji „starego prawa” w zakresie, w jakim przyznawała Żydom status urodzonych poddanych królewskich, była po prostu jego pogwałceniem, gdyż

W opinii Edmunda Ishama promowana przez wigów zmiana interpretacji „starego prawa” w zakresie, w jakim przyznawała Żydom status urodzonych poddanych królewskich, była po prostu jego pogwałceniem, gdyż nie mogą oni złożyć przysięgi, która z definicji może być złożona wyłącznie przez chrześcijanina.

prawnego spetryfikowanego ich zdaniem w *common law* (sir Edmund Isham i Nicholas Fazakerley) oraz umiarkowanych – dopuszczających wykładnię zgodną ze stanowiskiem rządowym, ale widzących w niej zagrożenie dla państwa i religii (William Northey i sir John Barnard⁵²).

Frontalny atak na projekt przeprowadził najpierw Isham, który odmawiał wszystkim Żydom, także tym urodzonym w Anglii statusu *natural born subjects* i w konsekwencji zarzucał rządowi próbę „przemycenia”

nie mogą oni złożyć przysięgi, która z definicji może być złożona wyłącznie przez chrześcijanina⁵⁴. Jednocześnie Isham zwracał uwagę na brak prawnych podstaw nie tyle do wyłączenia Żydów spod rygoru składania przysięgi chrześcijańskiej, ile w ogóle do tolerowania ich religii, która *expressis verbis* wyłączona była spod ochrony tzw. *Toleration Act* z 1689

53 Cobbet, s. 1379-1380.

54 Tamże, s. 1381-1382: „I say, wresting the common law, Sir; for the Jew, though born here, were never till lately deemed natural born subject: they cannot, in my opinion, be as yet deemed such by common law, because they cannot take an oath; for an oath is by all our old law books defined to be, an affirmation or denial by any Christian of any thing lawful and honest, before one that hath authority to give the same for advancement of truth, calling God to witness that his testimony is true”. Isham wskazuje jednocześnie, iż sądy *common law* dopuszczają zeznania żydów składane bez przysięgi, ale te następnie podlegają swobodnej ocenie sądy przysięgłych.

51 Patrz niżej, s. 13.

52 Jako ciekawostkę warto przytoczyć fragment wypowiedzi Bernarda dotyczący ekonomicznych skutków imigracji żydowskiej. W opozycji do wigów argumentował on bowiem, iż nie zawsze liczna imigracja żydowska stymuluje rozwój handlu w danym państwie, czego dobitnym przykładem jest jego zdaniem Polska (Cobbet, s. 1390: „In Poland there have been multitudes of Jews for many ages, yet no man will say that Poland is a trading country”).

roku⁵⁵. W konsekwencji domagał się powołania komisji w celu zbadania, czy istniejące już w Anglii synagogi nie funkcjonują na podstawie prawa dyspensy królewskiej, którego stosowanie było główną przyczyną rebelii przeciwko Jakubowi II i zostało zniesione na mocy tzw. *Bill of Rights* z 1689 roku⁵⁶.

Umiarkowani torysi formalnie nie podzielali stanowiska Ishama i dopuszczali uzyskanie przez Żydów statusu *natural born subjects*, tak przez urodzenie jak i naturalizację parlamentarną. Wydaje się jednak, iż czynili to nie do końca szczerze, raczej dla osiągnięcia

członków Kościoła Anglii. Bardziej szczerze wydają się jednak obawy podniesione przez Barnarda. Wskazywał on bowiem, iż zaproponowana w projekcie naturalizacja zamożnych Żydów z czasem doprowadzi do koncentracji w ich rękę majątków ziemskich, a to otworzy im drogę do wpływu na wybory parlamentarne oraz zgrozi dominacji religii chrześcijańskiej. Zdaniem Barnarda, możliwym scenariuszem było także doprowadzenie przez sojusz żydowsko-dysydencki do uchylecia *Test Act* i obalenia establishmentu Church of England⁵⁸.

Fazakerley wywodził radykalny nawet dla części swoich partyjnych kolegów wniosek, iż Żydzi w ogóle nie mogą uzyskać statusu *natural born subjects* poprzez urodzenie się na terenie Anglii, gdyż nadal zachowują status *servi camerae*, a ich majątek stanowi *de iure* własność królewską.

silniejszego efektu retorycznego. Przykładowo Northey twierdził, iż skutkiem proponowanego przez Gabinet stanowiska, jest uzyskanie przez Żydów wszystkich praw i przywilejów poddanych angielskich, w tym politycznych z członkostwem w Izbie Lordów włącznie⁵⁷. Tymczasem w rzeczywistości te ostatnie, jak słusznie wskazał Hardinge, dostępne były jedynie dla

Zagrożenia, które zdaniem torysów przyniosłoby uchwalenie ustawy, najbardziej dosadnie przedstawił jednak Fazakerley, drugi obok Ishama stanowczy obrońca średniowiecznego *common law*. Powołał się on wprost na prawo Edwarda Wyznawcy stanowiące, iż Żydzi i wszystko, co posiadają, należy do króla

55 *An Act for exempting their Majesties protestant subjects, dissenting from the church of England, from the penalties of certain laws*, 1 Will. & Mar., sess. 1, c. 8 (w): Pickering, Vol. 9, s. 18-25. Zgodnie z samy tytułem ustawy, klauzula XVII wyłączała spod jej ochrony katolików oraz wszystkich „zaprzeczających dogmatowi o Trójcy Świętej”.

56 *An Act for declaring the rights and liberties of the subject, and settling the succession of the crown*, 1 Will. & Mar., sess. 2, c. 2 (w): Pickering, Vol. 9, s. 67-73. Por. Cobbet, s. 1382

57 Cobbet, s. 1371: „I must observe, Sir, that if this doctrine holds [...] Jews born in the British dominions [...] they may purchase houses and gardens; they may purchase lordships

and lands; they may be chosen members of this House; they may by our sovereign be made members of the other”.

58 Tamże, s. 1388-1389: „if Jew should come to be possessed of a great share of the land estates of this kingdom, how are we sure that Christianity will continue to be the fashionable religion, or that profession of it will continue necessary for qualifying a man for any honour or preferment [...] As landholders they will have the chusing of most of the members of this House, and may themselves be chosen [...] and then they have nothing to do but to join with the other dissenters in getting the test act, and all the others laws for securing our established church, repealed”.

(*Judaei et omnia sua, regis sunt*)⁵⁹. Jak w innych średniowiecznych monarchiach europejskich, zasada ta potwierdzała status Żydów jako *servi camerae*, oddając ich osoby i majątek pod dyskrecyjną władzę, ale i protekcję króla. Zdaniem Fazakerleya na skutek tego, iż od 1290 roku, tj. od wygania Żydów przez Edwarda I, ich status prawny nie został zmieniony przez żaden statut parlamentu, powyższa zasada została spetryfikowana w *common law* i nadal obowiązuje tych Żydów, którzy od połowy XVII wieku osiedlili się w Anglii. Z powyższego Fazakerley wywodził radykalny nawet dla części swoich partyjnych kolegów wniosek, iż Żydzi w ogóle nie mogą uzyskać statusu *natural born subjects* poprzez urodzenie się na terenie Anglii, gdyż nadal zachowują status *servi camerae*, a ich majątek stanowi *de iure* własność królewska. W konsekwencji jedyną formą naturalizacji pozostaje dla angielskich Żydów ustawa parlamentu, który jest władny zmienić obowiązującą *common law*⁶⁰.

W świetle powyższego zrozumiałe jest stanowisko Fazakerleya utrzymującego, iż dopiero proponowany przez rząd projekt otwierał Żydom drogę do pełnej naturalizacji, znosił bowiem obowiązek złożenia przez nich przysięgi chrześcijańskiej. W tym kontekście na uwagę zasługuje jego postulat składania przez Żydów wymaganych przez prawo przysięg, zwłaszcza *oath*

of abjuration, zgodnie z ich rytmem religijnym. Zdaniem Fazakerleya teksty i forma tych przysięg winny być ustalone po konsultacji z londyńskim rabinatem i administrowane przez żydowskiego urzędnika. Celem wprowadzenia takiego rozwiązania miało być zapewnienie wiarygodności przysięgi, która dopiero wówczas byłaby traktowana przez składających ją Żydów poważnie. W przeciwnym razie, tj. w proponowanej przez ustawę formie, stanowiła bowiem dla nich jedynie „słowną formułkę”, wygłaszana w złej wierze „bez najmniejszych skrupułów”⁶¹. Podejrzenie to Fazakerley formułował w pełni otwarcie, wskazując, iż w rzeczywistości Żydzi są zainteresowani naturalizacją jedynie jako środkiem do realizacji spisku przeciwko chrześcijanom, którego celem jest przejęcie władzy w Anglii. Podobnie usiłowali to zrobić już katolicy wobec protestantów, a Żydzi są „co najmniej tak zaciekli jak papiści”. Dowodem na to miała być między innymi biblijna historia Estery, w której Żydzi „po przejęciu władzy w swoje ręce” zabili 76 tysięcy Persów „bez sądu i ławy przysięgłych”⁶².

Radykalizm Fazakerleya z pewnością wykorzystał Pelham, zabierający głos w debacie 7 maja jako ostatni. Pozostając na swoim stanowisku co do możliwości uzyskania przez Żydów statusu *natural born subjects*, podniósł, iż przyjęcie interpretacji *common law* zgodnej ze stanowiskiem przedmówcy tym bardziej winno prowadzić do uchwalenia zaproponowanej przez rząd ustawy. W przeciwnym razie miałyby to dalece szkodliwe skutki dla gospodarki i finansów państwa. W szczególności żaden z zamożnych Żydów, których udział w brytyjskim długu publicznym jest przecież znaczący, nie zechciałby pozostać, a tym bardziej zamieszkać na Wyspach Brytyjskich. W konsekwencji „około miliona lub dwu (funtów) rocznie zostanie wysłanych z kraju tytułem odsetek lub dywi-

59 Tamże, s. 1403: „by a law of Edward the Confessor it is declared, that the Jews, and all they have, belong to the king”. W oryginalnym brzmieniu: „Sciendum est quod omnes Iudei, in quocumque regno sint, sub tutela et defensione regis ligii debent esse; neque aliquis eorum potest se subdere alicui diuiti sine licencia regis, quia ipsi Iudei et omnia sua regis sunt”. Prawo to pochodziło z wydanej w XII wieku anonimowej kompilacji praw dotyczących pokoju Bożego i królewskiego, znanej później pod tytułem: *Leges Edwardii Confessoris*. Zbiór ten był rozpowszechniony w XII- i XIII-wiecznej Anglii i był wykorzystywany przy redakcji *Magna Charta Libertatum* z 1215 roku. Cyt. za B.R. O'Brien, *God's Peace and King's Peace: the Laws of Edward the Confessor*, Philadelphia 1999.

60 Cobbet, s. 1403-141407: „It is a distinction expressly contrary to the common law of this kingdom, by which every Jew, whether born here or abroad, and all that belongs to him, is the king's property [...] therefore, if this Bill should pass, I should advise even our rich Jews born here to get themselves naturalized; because an act of naturalization is in so far an alteration of the common law”.

61 Tamże, s. 1407-1408: „they will look upon them as forms of words only, and for that reason will repeat them without the least scruple”.

62 Tamże, s. 1403: „as the Jews are at least as obstinate as the Papists [...] for we may judge of their resentment and cruelty from the story of Esther [...] upon their getting the power into their hands, they put to death in two days near 76,000 of those they were pleased to call their enemies, without either judge or jury”.

dendy”, gdyż Żydzi ci dla własnego bezpieczeństwa będą mieszkać w Holandii, Francji albo Włoszech, mimo że – zdaniem Pelhama – „chętnie osiedliby się i wydawali swoje dochody u nas”⁶³.

urodzony w dominium królewskim jest pod każdym względem jego poddanym z urodzenia, takim samym jak każdy chrześcijanin”⁶⁴. Jednocześnie Pelham przypomniał także, iż wbrew demagogicz-

Zarówno dotychczasowe ustawy parlamentu, jak i stuletnia praktyka stosowania prawa wobec Żydów od czasów Rewolucji wskazują jednoznacznie, iż status tych ostatnich w *common law* uległ zmianie. Oznacza to, iż „zgodnie z tym zwyczajem Żyd urodzony w dominium królewskim jest pod każdym względem jego poddanym z urodzenia, takim samym jak każdy chrześcijanin”.

Tak jak w przypadku umiarkowanych torysów, powyższa argumentacja premiera miała jednak głównie charakter retoryczny. Osia jego wystąpienia pozostało bowiem spuentowanie argumentów strony rządowej odnośnie do aktualnego statusu Żydów i braku wynikających z niego zagrożeń dla państwa i społeczeństwa. Przypominając argumentację Dupplina, Hardinge’a i Nugenta, premier podkreślił, iż zarówno dotychczasowe ustawy parlamentu, jak i stuletnia praktyka stosowania prawa wobec Żydów od czasów Rewolucji wskazują jednoznacznie, iż status tych ostatnich w *common law* uległ zmianie. Oznacza to, iż „zgodnie z tym zwyczajem Żyd

nej retoryce torysów w Anglii obowiązuje establishment nie chrześcijański, tylko anglikański. Nie oznacza to jednak, iż dysydenci są traktowani jako jego wrogowie państwa i Kościoła Anglii. Analogicznie także Żydzi nie powinni być postrzegani jako tacy, ale jako „ludzie, którym sumienie nie pozwala na konformizm wobec niego”. Co więcej, ze względu na swoją hermetyczność i niechęć do prozelityzmu żydzi stanowią nawet mniejsze zagrożenie dla kościoła państwowego niż chrześcijańscy dysydenci. Wszystkie te argumenty zdaniem premiera w pełni uzasadniają zaproponowane w projekcie odstąpienie od obowiązku składania przez Żydów chrześcijańskiej przysięgi⁶⁵.

63 Tamże, s. 1413: „In such circumstances can we suppose, that any rich Jew would reside within the British dominions? They might, perhaps, possess themselves of a great part of our public funds, but none of them would live here. They would all reside in Holland, France, or Italy, or in some place where they could have personal security; and thus we should have, perhaps, a million or two sent out of country yearly, for paying the interest or dividends [...] otherwise (they) gladly come to live and spend their yearly income amongst us”.

64 Tamże: „According to this custom, a Jew born in the king’s dominion is, in every respect, as much his natural born subject as any Christian”.

65 Tamże, s. 1414: „we ought not to look on them as enemies to our ecclesiastical establishment, but as men whose conscience not allow them to conform to it; therefore we may, in charity we ought to, indulge them so far as not to endanger thereby our ecclesiastical establishment”.

Podsumowanie

Zarówno sama procedura uchwalenia ustawy, jak i poświęcona jej debata, wskazują wyraźnie, iż wśród zdecydowanej większości politycznej elity brytyjskiej połowy XVIII wieku istniał konsensus co do prawnego uregulowania imigracji żydowskiej. W pierwszej kolejności wynikało to ze świadomości trwających blisko sto lat zaniedbań legislacyjnych, wobec *de facto* rozwijającej się od czasów Cromwella diaspory żydowskiej. Od sławetnej rewolucji odgrywała ona coraz istotniejszą rolę gospodarczą, finansową, a w konsekwencji także polityczną. Dotychczasowe szczątkowe rozwiązania legislacyjne w postaci ustaw naturalizacyjnych z 1663 i 1740 roku były niesatysfakcjonujące, zarówno dla wigowskiego rządu, jak i dla finansowych elit żydow-

czającej taką interpretację *common law*. Kluczowym elementem przedstawianego sporu w debacie nad *Jew Bill* pozostawały jednak konsekwencje, jakie dla statusu innowierców miało ustanowienie kościoła państwowego w Anglii. Zdaniem większości parlamentarnej podziękującej oświeceniowy światopogląd Pelhama, ochrona anglikańskiego establishmentu winna uwzględnić wolność sumienia jednostki, oczywiście jeśli nie zagraża to, jak w przypadku katolików, interesowi publicznemu. W konsekwencji Żydzi, nie stając się chrześcijanami, mogą uzyskać status *natural born subjects*, z wyłączeniem jednak bezpośredniego udziału we władzy publicznej, który jest dostępny jedynie dla wyznawców Kościoła Anglii. Jak słusznie przewidywał lord Egmont⁶⁶, apelując o odrzucenie projektu po jego trzecim czytaniu 22 maja

Jak słusznie przewidywał lord Egmont, apelując o odrzucenie projektu po jego trzecim czytaniu 22 maja 1753 roku, bycie urodzonym poddanym królewskim oznaczało wówczas nadal chrześcijańską tożsamość religijną.

szych z londyńskiego City. Należy jednak podkreślić, iż to właśnie *Plantation Act* z 1740 roku, w oparciu o praktykę zapoczątkowaną w 1689 roku, pozwolił Żydom osiadłym w brytyjskich koloniach na pełną naturalizację bez konieczności składania chrześcijańskiej przysięgi oraz przyjmowania protestanckiej komunii świętej. W tym kontekście *Jewish Naturalization Act* z 1753 roku nie miał charakteru precedensowego.

Potrzeba nowej ustawy wynikała także z radykalnego stanowiska części torysowskiej opozycji, której brak nowożytnych regulacji statutowych pozwalał obejmować Żydów przybyłych na Wyspy Brytyjskie po rewolucji reżimem średniowiecznego *common law* i traktować ich jako *servi camerae*. Takie stanowisko, choć zasadniczo już nie do utrzymania w ówczesnych realiach administracyjno-prawnych, domagało się reakcji w postaci ustawy parlamentu, jednoznacznie wyklu-

1753 roku⁶⁷, właśnie to ostatnie założenie nie zostało zaakceptowane przez Brytyjczyków, dla których bycie urodzonym poddanym królewskim oznaczało wówczas nadal chrześcijańską tożsamość religijną.

Bibliografia**Źródła**

- Blackstone W., *Commentaries on the Laws of England*, 4 vols., Oxford 1765–1769.
- Journals of the House of Commons*, vol. 26, London 1803.
- Journal of the House of Lords Volume 23, 1727–1731* (London, 1767–1830), pp. 33–41. *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/lords-jrnl/vol23/pp33-41>.

66 John Perceval, hrabia Egmont.

67 Tamże, s. 1418–1430.

- Journal of the House of Lords Volume 28, 1753–1756* (London, 1767–1830), pp. 70–104. *British History Online* <http://www.british-history.ac.uk/lords-jrnl/vol28/pp70-104>.
- The parliamentary history of England, from the earliest period to the year 1803: from which last-mentioned epoch it is continued downwards in the work entitled, „The parliamentary debates”,* red. Cobbet W., London, 1813.
- The Statutes at Large: from Magna Charta to the end of the last parliament, 1761. In eight volumes,* red. Ruffhead O, London 1763–1765.
- The Statutes at Large, from the Magna Charta to the end of the eleventh Parliament of Great Britain, anno 1761 (continued to 1806),* red. Pickering D., Cambridge 1762–1807.
- The Statutes of the United Kingdom of Great Britain and Ireland (1807–1868/69),* red. Rickards G.K. i inni, London 1807–1869.
- Walpole H., *Memories of the Last Ten Years of the Reign of George the Second*, London 1822.
- Opracowania**
- Crome A., *The 1753 ‘Jew Bill’ Controversy: Jewish Restoration to Palestine, Biblical Prophecy, and English National Identity*, „English Historical Review” t. 130.537 (2015), s. 1449–1478.
- Edelman T.M., *The Jews of Britain, 1656–2000*, University of California Press 2001.
- Edelman T.M., *The Jews of Georgian England, 1714–1830: Tradition and Change in a Liberal Society*, University of Michigan Press 1999.
- Felsenstein F., *Anti-Semitic Stereotypes: A Paradigm of Otherness in English Popular Culture, 1660–1830*, John Hopkins University Press 1995.
- Henriques H.S.Q., *The Jews and the English Law*, Oxford University Press 1908.
- Holdsworth W.S., *A history of English law, 17 vols.*, London 1903–1966.
- Katz D.S., *The Jews in the History of England, 1485–1850*, Oxford University Press 1996.
- Michalik P., *Chwalebna Rewolucja a struktura prawna Dominium Korony angielskiej w Ameryce*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” t. 41.1(2014), s. 103–122.
- O’Brien B.R., *God’s Peace and King’s Peace: the Laws of Edward the Confessor*, Philadelphia 1999.
- Perry W., *Public Opinion, Propaganda, and Politics in Eighteenth-Century England: A Study of the Jew Bill of 1753*, Harvard University Press 1962.
- Rabin D., *The Jew Bill of 1753: Masculinity, Virility and the Nation*, „Eighteen-Century Studies” t. 39.2 (2006), s. 157–171.
- Roth C., *A History of the Jews in England*, Oxford University Press 1941.
- Statt D., *The City of London and the Controversy over Immigration, 1660–1722*, „The Historical Journal” t. 33.1 (1990).
- Williams O.C., *The historical development of private bill procedure*, London 1948.